

правопорушення, можливості проведення різних експертних досліджень. Припущення і висновки, зроблені спеціалістом, не вносять до протоколу, вони є орієнтуючими для формування слідчих версій і роботи слідчого на місці події, до протоколу можуть долучатися письмові пояснення спеціаліста.

23.4. Тактика огляду місця події

У системі розслідування серед слідчих (розшукових) дій, що спрямовані на отримання доказової інформації з матеріальних джерел, особливе місце належить огляду місця події. Відповідно до ст. 237 КПК України з метою виявлення та фіксації відомостей щодо обставин учинення кримінального правопорушення слідчий, прокурор проводять огляд місцевості, приміщення, речей і документів. При проведенні огляду слідчий (прокурор) безпосередньо сприймає обстановку місця події та інших матеріальних об'єктів, вивчає і досліджує їх, виявляє і фіксує сліди кримінального правопорушення та інші речові докази, усвідомлює сутність і механізм події, оцінює результати огляду, фіксує обстановку місця події, предмети та сліди з метою подальшого їх використання у процесі досудового розслідування.

Місцем події прийнято вважати локалізовану ділянку (фрагмент) простору, у межах якої мала місце подія, що відбилась у слідах учинення кримінального правопорушення (включно зі слідами підготовки, безпосереднього вчинення, приховування та використання результатів такої злочинної діяльності), слідах перебування злочинців чи інших осіб на місці події, тобто ділянка місцевості чи приміщення, у межах яких сталася сама подія кримінального правопорушення або виявлені його сліди.

Основними завданнями огляду місця події є: 1) вивчення, фіксація та оцінка обстановки місця події; 2) виявлення, фіксація і вилучення слідів, предметів і засобів злочинної діяльності, документів і грошових коштів тощо; 3) аналіз наявних фактичних даних про подію кримінального правопорушення; 4) установлення способу й мотивів кримінального правопорушення; 5) виявлення співучасників кримінального правопорушення та можливих місць їх перебування; 6) побудова необ-

хідних слідчих версій і визначення напрямів розслідування; 7) установлення обставин, що сприяли вчиненню кримінальних правопорушень тощо.

Огляд місця події передбачає здійснення пізнавальної діяльності, якій притаманні такі особливості: 1) ретроспективний характер діяльності (пізнання звернене до минулого); 2) пізнання проводять у формі доказування (за допомогою кримінально-процесуальних засобів); 3) таку діяльність виконує спеціальний суб'єкт (слідчий або прокурор); 4) пізнання переслідує мету – отримання інформації, що має значення для встановлення істини у справі; 5) засоби здійснення діяльності визначені в кримінальному процесуальному законодавстві¹.

Тактика проведення огляду місця події визначається етапами (стадіями) проведення цієї слідчої (розшукової) дії та ситуаціями, які відображають наслідки певного кримінального правопорушення. Тому особливості та специфіка сприйняття відбиття кримінального правопорушення визначає і саму тактику огляду місця події, і ті тактичні прийоми і їх системи, які можуть бути використані в процесі його проведення.

Розглядаючи питання тактики огляду місця події, доцільно виходити з усталеного в криміналістиці виокремлення трьох його етапів цієї слідчої (розшукової) дії: підготовчого, робочого й заключного². Роль і функціональне призначення такого поділу передусім полягає в систематизації і алгоритмізації дій слідчого, що забезпечує якість результатів огляду, гарантує дотримання при огляді всіх вимог, які ставляться до цієї слідчої (розшукової) дії, у тому числі щодо найбільш доцільного й ефективного використання криміналістичних прийомів і засобів виявлення, фіксації та дослідження доказів.

На стадії підготовчого етапу (*до виїзду на місце події*) слідчий, одержавши повідомлення про факт учинення кримінального правопорушення, яке вимагає невідкладного огляду місця події, повинен: а) уточнити характер події (що відбулося, де, коли, як стало відомо про

¹ Шепітько В. Ю. Криміналістична тактика (системно-структурний аналіз). Харків : Харків юрид., 2007. С. 206.

² Криміналістика. Академічний курс : підручник / Т. В. Варфоломеева, В. Г. Гончаренко, В. І. Бояров та ін. 2-ге вид., стер. Київ : Юрінком Інтер, 2018. С. 275.

подію); б) зобов'язати осіб, які виявили це кримінальне правопорушення, забезпечити охорону місця події до свого прибуття; в) ужити заходи щодо забезпечення безпеки громадян і запобігання шкідливих наслідків кримінального правопорушення; г) забезпечити присутність на місці події очевидців та інших свідків, які можуть дати необхідну інформацію про подію, що відбулася; ґ) попередньо визначити й забезпечити прибуття на місце події необхідних спеціалістів; д) передбачити питання про залучення понятих, у присутності яких буде проводитися ця слідча (розшукова) дія; е) вирішити питання про склад оперативної групи, запросити оперативних працівників; є) підготувати й перевірити необхідні науково-технічні засоби¹.

Прибувши на місце події, слідчий (*після прибуття на місце події*) повинен пересвідчитися, чи були усунуті або послаблені (у разі наявності) шкідливі наслідки події, і запропонувати вивести сторонніх осіб із місця події. Необхідно провести коротке опитування свідків-очевидців із метою з'ясування обставин події та змін, що вже сталися. Рекомендовано поспілкуватися з оперативними працівниками, які прибули на місце події раніше, а також надати їм розпорядження щодо проведення необхідних негласних слідчих (розшукових) дій та організаційно-технічних заходів, які можуть бути спрямовані на затримання злочинця, установлення і допит свідків, перевірку причетності до вчинення цього кримінального правопорушення певних осіб тощо. Крім цього, важливо усунути з місця події сторонніх осіб. Завершується підготовчий етап розподілом обов'язків між учасниками огляду й роз'ясненням їм їхніх прав і обов'язків. Після закінчення цих дій слідчий приступає безпосередньо до огляду.

Починаючи огляд, необхідно візуально вивчити обстановку на місці події, запам'ятати її, визначити межі простору, що підлягає огляду, вирішити питання про початкову точку, межі та спосіб огляду, вибрати позицію для проведення орієнтувальної й оглядової фотозйомки. Межі, у рамках яких слід оглядати місце події, визначає в кожному конкретному випадку особа, яка проводить огляд, з урахуванням обставин події. Зазвичай вони зумовлені особливостями предмета посягання,

¹ Шепітько В. Ю. Слідчий огляд. *Настільна книга слідчого* : наук.-практ. вид. для слідчих і дізнавачів. 3-тє вид., перероб. і допов. Київ : Ін Юре, 2011. С. 88–106.

способом і місцем учинення кримінального правопорушення, механізмом слідоутворення.

Залежно від характеру відображення на місці події кримінального правопорушення можна виокремити ситуації, коли подія кримінального правопорушення: 1) має дійсне відображення; 2) не має повного відображення; 3) не знаходить свого явного відображення; 4) має фальшиве відображення¹.

Кожній із названих ситуацій огляду місця події відповідає найдоцільніша система тактичних прийомів, яка має достатньо загальний характер, оскільки подальша диференціація тактичних прийомів зумовлена типовими ознаками злочину і його індивідуальними особливостями. Так, наприклад, система тактичних прийомів *при дійсному відображенні події кримінального правопорушення* може охоплювати: зіставлення первинних даних і обстановки місця події з метою виявлення слідів кримінального правопорушення; аналіз окремих слідів на місці події; моделювання події, що відбулася. У ситуації *при неповному відображенні події* можуть застосовуватися такі прийоми: аналіз окремих слідів (предметів), їх ознак, розташування; використання уявної реконструкції окремих елементів події; моделювання з метою відтворення події, яка відбулася; зіставлення моделюваної події та реальної картини місця події. У випадку відсутності *явного відображення події* використовують такі прийоми: зіставлення первинних даних з інформацією місця події; залучення до участі в огляді осіб, які повідомили про злочин; аналіз ознак знищення слідів; аналіз іншої інформації місця події і її зіставлення зі встановленими фактами. При *фальшивому відображенні події* така система прийомів може бути запропонована у вигляді зіставлення: інформації місця події з традиційним, природним перебігом події; інформації місця події з типовими аналогами; слідів (предметів) із довідковими даними; слідів (предметів), виявлених на місці події, між собою; даних місця події з доказами, точно встановленими у кримінальному провадженні².

¹ Шепітько В. Ю. Тактика огляду місця події. *Криміналістика* : підручник : у 2 т. Т. 1 / за ред. В. Ю. Шепітька. Харків : Право, 2019. С. 307–316.

² Шепітько В. Ю. Слідчий огляд. *Настільна книга слідчого* : наук.-практ. вид. для слідчих і дізнавачів. 3-тє вид. Київ : Ін Юре, 2011. С. 88–104.

Заключний етап огляду місця події полягає в підбитті підсумків й оцінці всіх установлених даних із метою перевірки того, чи всі завдання огляду виконані, після чого слідчий (прокурор) приступає до їх фіксації в протоколі. На цьому етапі він: 1) складає протокол огляду місця події, плани, схеми; 2) упаковує вилучені з місця події об'єкти; 3) уживає заходів для збереження тих об'єктів, що мають доказове значення, але їх неможливо чи недоцільно вилучати з місця події; 4) ознайомлює зі змістом протоколу огляду його учасників і уживає заходів щодо вирішення заяв, які від них надійшли.

Огляд місця події завершується критичним оцінюванням слідчим виконаної роботи з погляду її повноти й успішності. Результати огляду місця події надають слідчому необхідну інформацію для побудови версій. Розумова й аналітична діяльність слідчого з конструювання версій триває протягом усієї слідчої (розшукової) дії. Уже на початковому етапі огляду слідчий, керуючись інформацією, що була отримана під час найзагальнішого ознайомлення з місцем події, створює уявлення про подію, яка тут сталася.

Вищезначені етапи (стадії), ситуації огляду місця події та запропоновані системи тактичних прийомів визначають тактику проведення огляду місця події і можуть бути застосовані під час розслідування різноманітних кримінальних правопорушень, при цьому враховуючи власну специфіку відповідно до різних об'єктів огляду, способів учинення та приховування тих чи інших категорій кримінальних проваджень.

23.5. Огляд трупа

Огляд трупа на місці його виявлення є невідкладною слідчою (розшуковою) дією, спрямованою на безпосереднє сприйняття, вивчення обстановки місця події, виявлення, фіксацію і вилучення різних слідів та інших речових доказів із метою з'ясування характеру події, що відбулася. Під час огляду трупа встановлюють фактичні дані, доступні безпосередньому спостереженню, фіксують положення і позу трупа, стать, приблизний вік, особливості статури, одягу і взуття, предмети, сліди, документи, що є на трупі, при ньому й біля нього, а також тілесні ушкодження та трупні зміни. Тобто з'ясовують важливі обста-